

Krzysztof Stępnik,
*Wojny Bałkańskie lat 1912–1913 w prasie Polskiej,
Korespondencje wojenne i komentarze polityczne,*
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej,
Lublin, 2011, str. 296.

Пољска историографија је богата и разноврсна. У то смо имали прилике да се уверимо истражујући у архивима и Народној библиотеци у Варшави. Интереси пољских колега превазилазе националне и географске оквири њихове матичне државе. Бројни историчари, и не само они, често путују ван граница земље, истражују, пишу и касније публикују значајне радове. Један од последњих студија који нам је презентovala Пољска научна заједница тиче се и историје Балкана и наше земље. Ради се о монографији професора Кжиштова Стенпника (Krzysztof Stępnik) *Балкански ратови 1912–1913 у Пољској штампи, Војна кoresпонденција и политички коментари* („Wojny Bałkańskie lat 1912–1913 w prasie Polskiej, Korespondencje wojenne i komentarze polityczne”) у издању Универзитета *Мари Кири-Скловски* (Marii Curie-Skłodowskiej) из Лублина.

Аутор Кжиштоф Стенпник запослен је у поменутом Универзитету у Лублину на Катедри за политичке науке у звању редовног професора. До сад је објавио више монографија и на десетине чланака и мањих радова а био је уредник и бројних зборника. Реч је о теоретичару и историчару литературе који се у својим последњим радовима окренуо истраживању политичког новинарства и историје штампе. Стенпник је посебно издавачки активан у последњих неколико година. Једно од тих издања је и монографија о којој се говори у овом приказу и која се појавила у књижарама крајем децембра 2011. године.

На почетку је битно објаснити откуд интерес међу Пољацима за Балканске ратове (1912–1913) који су се дешавали прилично далеко од њих. То се добрим делом може тумачити и из позиције у којој су се они тада налазили. Наиме, територија на којој живе Пољаци је од 1795. године била потпуно подељена између три велика царства тога доба: Немачке, Аустро-Угарске и Русије („Трећа подела Пољске”). Многи Пољаци са почетка XX века могли су да се поистовете са борбом за ослобођење и уједињење које су водили балкански народи. Управо тај психолошки значај ових ратова, који је код Пољака подстицао жељу за стварањем самосталне државе, наводи и Стенпник. Осећај заједничког припадања словенству је још један фактор који не треба преувеличавати, али ни занемаривати.

Монографија је подељена на два дела. У првом (стр. 11–112) је анализиран рад пољских ратних дописника који су боравили на територији држава које су учествовале у Балканским ратовима током 1912 и 1913. године. Реч је, пре свега, о Филипу Купчињском (Filip Kupczyński), Миечиславу Јеловицком (Mieczysław Jełowicki), Тадеушу Мицињском (Tadeusz Miciński) и Јузефу Липковском (Józef Lipkowski). Прва тројица дописника радили су за недељне листове *Свет* („Świat”) и *Златни рог* („Złoty Róg”). Четврти, Липковски, најпознатији је као аутор књиге *Рат на Балкану* („Wojna na Bałkanach”). Стенпник анализира њихове чланке, текстуално и структурално, и прати њихово кретање и деловање током трајања ратова. Аутор потенцира да се ради о првој, иако неорганизованој, групи војних извештача у

историји пољске штампе. Наведени новинари су радили индивидуално, као дописници пољских листова, трудећи се да у ратном окружењу дођу да информација за своје чланке. Међу самим ауторима, логично, има разлике што се види и из њиховог писања. Од свих Мицињски је највећи словенофил што је прилично јасно из његових текстова, док се код Јеловицког то примећује тек местимично. С друге стране, Купчињски готово и да не коментарише политичке околности, већ се искључиво концентрише на ситуацију на бојном пољу.

Други део монографије (стр.113–255) чини анализа текстова и коментара о Балканским ратовима писаних међу самим Пољацима. Ради се о потпуно другачијој перспективи, јер су новинари били веома удаљени од места догађања. У овим текстовима много се више осећала политичка опредељеност појединачног аутора, сама оријентација листа, као и локална и географска припадност. На почетку овог дела Стенпник прво анализира новинаре који су у више наврата писали о Балкану, да би се на крају посветио и посебним листовима који су тек повремено преносили коментаре и вести са подручја захваћеног војним операцијама. Стенпник анализира значајан број текстова расутих по разноврсној штампи. Реч је о преко двадесет појединачних аутора и још и више различитих пољских листова.

Балкански ратови привлачили су пажњу многих. Примећено је да су писци тих чланака и коментара били многи познати новинари тога времена, али и неки чија имена нису забележена ни у бројним историјама пољске штампе. Из њиховог писања види се да се на ратове који су 1912–1913 вођени на простору Балкана не гледа као на периферне, већ на догађаје од значаја за историју целе Европе. Најчешће коришћена метафора „балкански котло” имала је за циљ не само да прикаже стање на ратом захваћеном простору већ и да симболизује догађаје који се могу „прелити” и на читав континент. Коментатори су често анализирали позиције великих сила по питању судбине Балкана и балканских народа, пробали да тумаче њихове интересе и предвиђају наредне потезе.

Стенпник примећује да се став пољских новинара током времена мењао. На почетку он је препун одушевљења према балканским народима и њиховој борби, да би касније попримио критичније тонове. Срби су прво приказивани као некакви „витези сањари”, Бугари као „веома реалистични”, у оба случаја у позитивном контексту. У другој фази католички оријентисани листови и новинари окрећу се против Србије и Црне Горе, подупирући новостворену Албанију иза које је стајала Аустро-Угарска. Неки новинари видели су Албанију и као неки будући фактор стабилности у региону. С друге стране, бројни су описи заосталости Албанаца који чак „не поседују властити језик и алфабет”, говори се о високом степену неразвијености друштва, чак и у поређењу са најближим суседима. Део текстова који је негативно представљао Србе био је узрокован и подржавањем бугарске стране у Другом балканском рату. Тако уредник листа *Пољски преглед* („Przegląd Polski”) Јержи Миџиелски (Jerzy Mucielski) у јуну 1913. године означава „мегаломанске аспирације Србије” као узрок њеног сукоба са Бугарском.

Посебно важни делови ове студије су анализе стереотипа које су имали пољски новинари о Балкану и о Србима. Ради се углавном о људима који нису имали директни контакт са људима и простором о којем говоре. Аутор монографије корене етничких стереотипа налази у историјском искуству (значај који су за Пољаке има-

ли Турска и Балкан у XIX веку), као и у постојећој литератури, путописима и неким ранијим етнолошким студијама. Потенцирана је веза између Срба и Руса, што је често бојило и чланке пољских аутора у складу са њиховим ставовима према Русији.

На крају књиге налазе се и избор од тридесет три илустрације из пољске штампе везаних за Балканске ратове, које су објављене у периоду од 1912. до 1914. године. Бројне фотографије и слике из колекције могу нам делом дочарати како су тадашњи Пољаци видели људе и догађаје са ових простора. На жалост, књига нема резиме ни на једном страном језику, тако да је могућност њеног коришћења за оне који не познају пољски језик прилично лимитирана. Ипак, и поред наведеног, можемо закључити да се ради о делу вредном пажње, како за домаћу, тако и за ширу европску научну јавност.

Др Бојан СИМИЋ

Миле Бјелајац, Гордана Кривокапић-Јовић,
Прилози из научне критике – Српска историографија и свет,
Београд, 2011, стр. 412

Југословенски и српски историчар Бранко Петрановић упозоравао је почетком фебруара 1993. српску јавност на негативне последице неустостављања демократског режима у Србији и Савезној Републици Југославији. Према његовим речима, Срби су ризиковали да политиком разрачунавања са другим југословенским народима и неустостављањем демократског режима почетком деведесетих себе и своју државу доведу у сукоб са већином европских држава и Сједињеним Америчким Државама, да уђу у једно стање константног рата, а државу и њене грађане претворе у сталан војнички логор, трошећи велику снагу на скоро узалудну борбу са најмоћнијим западним државама око питања која су падом Берлинског зида већ увелико била решена. Сатанизација српског народа у свету кроз најмоћније западне медије, почев од 1991, била је у јеку, тако да се Срби, према мишљењу Бранка Петрановића, нису могли ничему добром надати у временима која су долазила.¹

На жалост, његове стрепње скоро су се потпуно испуниле. Срби су до 2000. прошли кроз разноврзне изолације (економске, културне, политичке), да би напослетку ратовали против најмоћнијих западних држава на свету и изгубили рат, задржавајући де јуре суверенитет над делом територије због које су ратовали – Косову и Метохији. Југословенска криза и ратови из ње произишли утицали су не само на Србе и југословенске народе, него и на европске и ваневропске државе, у зависности од њихових већих или мањих интереса везаних за решавање поменуте кризе. У тих десет година, од 1990. до 2000, српски народ и све оно што је он стварао и развијао кроз дотадашњу историју, нашло се егзистенцијално угрожено, почев од система вредности, привреде, просвете, науке. Ова искушења није могла избећи ни историјска наука, будући да је криза „несумњиво осакатила интеракцију српске и светске историографије“, што је потакло историчаре Милета Бјелајца и Гордану

¹ Бранко Петрановић, *Југословенско искуство српске националне интеграције*, Београд 1993, 137–139, 160–165.